

ОГЛЯД ПІДХОДІВ ДО ДІАГНОСТИКИ ДИСЛЕКСІЇ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

REVIEW OF APPROACHES TO DYSLEXIA DIAGNOSTICS WORLDWIDE AND IN UKRAINE

У статті узагальнено підходи до діагностики дислексії у різних країнах світу та в Україні. Проаналізовано вітчизняні підходи, представлені авторськими логопедичними методиками, що базуються на психолінгвістичних і нейропсихологічних засадах. Відзначено значний досвід українських фахівців у діагностиці порушень читання й письма, однак наголошено, що ці методики не є стандартизованими, не мають психометричної верифікації та не забезпечують єдиного загальнодержавного скринінгу, що суттєво обмежує їх ефективність та можливість порівняння результатів.

У міжнародному контексті виділено дві основні моделі організації діагностики дислексії: централізовану, представлену такими країнами, як Данія та Сербія, і децентралізовану, поширену у США, Великій Британії, Норвегії та Новій Зеландії. З'ясовано, що в країнах із централізованою системою застосовуються офіційно затверджені, психометрично валідовані діагностичні інструменти з високим ступенем стандартизації та надійності. Натомість децентралізована модель характеризується широкою варіативністю, відсутністю єдиних нормативів та значною залежністю від компетентності фахівців на місцях.

Особливу увагу приділено впливу мовної структури на діагностику дислексії. Зокрема, для мов із прозорою орфографією (українська, італійська, грецька) встановлено, що важливими маркерами порушень є не лише точність, але й темп читання та письма. З огляду на це, рекомендовано розглянути перспективи адаптації італійської методики DDE-2 (Dislessia – Disortografia Evolutiva-2), яка успішно застосовується в Італії та інших країнах із прозорою орфографією, має доведену психометричну валідність, дозволяє одночасно оцінювати точність і швидкість читання й письма та може слугувати базовою моделлю для створення національного стандартизованого інструменту в Україні.

У висновку зазначено, що актуальним завданням для української освітньої практики є перехід до єдиної стандартизованої системи діагностики дислексії. Подальші дослідження мають бути спрямовані на емпіричну перевірку придатності методики DDE-2 до українських реалій, визначення її психометричних характеристик, адаптацію завдань відповідно до особливостей української мови і культури та розроблення рекомендацій щодо її впровадження в освітній процес. Це забезпечить точне, раннє виявлення труднощів і дозволить надавати ефективну підтримку учням з порушеннями писемного мовлення.

Ключові слова: дислексія, порушення письма, спеціальна освіта, діагностика, стандартизований інструмент, мовна специфіка, адаптація методик.

Here is the English translation of the abstract, thoroughly adapted to match your revised Ukrainian version:

The article summarizes approaches to dyslexia diagnostics in various countries around the world and in Ukraine. The analysis highlights that Ukrainian speech therapy practice has accumulated substantial experience in identifying difficulties in acquiring reading and writing skills, with numerous methodologies based on psycholinguistic and neuropsychological principles. However, these methodologies currently lack standardized status, have not been psychometrically verified, and do not ensure unified screening at the national educational system level, thus complicating result comparisons and the selection of effective support strategies for students with dyslexia.

Two major models of dyslexia diagnostics were identified internationally: centralized (Denmark, Serbia) and decentralized (USA, United Kingdom, Norway, New Zealand). Countries with a centralized diagnostic approach utilize officially approved and psychometrically validated tools adapted to their specific linguistic and cultural contexts. Conversely, in countries with decentralized diagnostic models, there is considerable variability and a lack of uniformity, leading to inconsistencies in diagnostic practices and emphasizing the critical role of specialists' qualifications.

Special attention is paid to the impact of language structure on dyslexia diagnostics. In transparent orthographies such as Ukrainian, Italian, and Greek, critical markers for dyslexia include not only accuracy but also reading and writing speed, as these are the most sensitive indicators of impairments. Given these linguistic specifics, the Italian diagnostic battery DDE-2 (Dislessia – Disortografia Evolutiva-2), which integrates tests for both accuracy and speed in reading and writing, is considered particularly promising. This methodology has demonstrated high psychometric reliability and effectiveness and has been successfully implemented in other countries with transparent orthographies.

The article concludes by emphasizing the urgent need in Ukraine to move beyond the current practice of individual, author-created methodologies towards establishing or adapting a unified standardized diagnostic tool. The adaptation of established instruments like DDE-2, specifically designed for languages with similar orthographic transparency, could significantly improve the accuracy and effectiveness of dyslexia diagnostics in Ukraine. Further research should focus on empirically validating the applicability of the DDE-2 methodology to the Ukrainian language context, developing normative standards and adapted tasks that account for linguistic and cultural peculiarities. Ultimately, this will facilitate the creation of a nationally standardized diagnostic instrument, ensuring precise and early identification of reading difficulties and improving the quality of educational support provided to students with dyslexia.

Key words: dyslexia, writing disorders, special education, diagnosis, standardized tool, language specificity, methodology adaptation.

УДК 376:616-07:616.89-008.434.5(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/85.2.9>

Кучіна К.О.,
аспірантка

Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних
наук України

Постановка проблеми. Порушення опанування навичок читання і письма становлять одну з провідних причин академічних труднощів у молодшому шкільному віці. Рання діагностика таких порушень є необхідною умовою для ефектної спеціальної допомоги, адаптації освітнього процесу та профілактики вторинних труднощів навчання і соціалізації. В українській логопедичній практиці накопичено значний досвід обстеження дітей з порушеннями писемного мовлення. Розроблені підходи викладені у навчально-методичних посібниках і широко застосовуються фахівцями у практичній діяльності [1; 2; 3].

Водночас в Україні досі відсутній єдиний, психометрично верифікований діагностичний інструмент, що мав би офіційний нормативний статус і застосовувався б у межах державної освітньої системи. Це обмежує можливості міжвідомчої взаємодії, ускладнює впровадження уніфікованих діагностичних процедур на інституційному рівні та створює ризики несвоєчасного виявлення труднощів у дітей.

У зв'язку з цим виникає потреба проаналізувати міжнародний досвід адаптації діагностичних методик, який може бути корисним для створення національного інструменту виявлення дислексії в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках дослідження було проаналізовано вітчизняні та зарубіжні джерела, присвячені проблемі діагностики порушень читання і письма. Аналіз українських праць дозволив окреслити наявні підходи, що застосовуються у логопедичній практиці, їхню теоретико-методологічну основу, а також особливості практичного використання. Аналіз зарубіжних джерел виявив широку варіативність організаційних моделей та підходів до стандартизації діагностики, зокрема практику адаптації діагностичних методик у країнах із різними типами освітньої політики.

Аналіз вітчизняних джерел показав, що у сучасній українській логопедичній практиці напрацьовано дієві підходи до виявлення та подолання труднощів опанування читання і письма, що відображено у низці навчально-методичних видань, зокрема у працях Е. А. Данілавічюте, В. М. Ільяної, Л. І. Трофименко, Ю. В. Рібцун та ін. У цих роботах представлено докладні алгоритми логопедичного обстеження, які охоплюють мовленнєві, когнітивні та мотиваційні компоненти. Методики ґрунтуються на психолінгвістичних і нейропсихологічних підходах, містять завдання для якісного аналізу рівня сформованості писемного мовлення, передбачають поєднання діагностичного та корекційного етапів, а також активну міждисциплінарну взаємодію фахівців. Водночас ці підходи залишаються авторськими, без психометричного обґрунтування, уніфікованих процедур застосування чи нормативного статусу в системі освіти.

Аналіз зарубіжних джерел виявив, що в міжнародній практиці спостерігаються суттєві відмінності у підходах до організації діагностики дислексії, що зумовлено як типом освітньої системи, так і державною стратегією в сфері спеціальної освіти. У країнах із децентралізованою освітньою політикою (США, Велика Британія, Норвегія, Нова Зеландія) діагностичні процедури часто реалізуються локально, без єдиних протоколів. Наприклад, у США домінують когнітивні підходи з використанням тестів типу WISC або Woodcock-Johnson, які, за даними Mather і Schneider, не є достатньо інформативними для прийняття практичних рішень щодо втручання [7]. У Великій Британії, за результатами опитування освітніх психологів Daniel et al., діагностика часто ґрунтується на суб'єктивних судженнях, а серед фахівців залишаються поширеними хибні уявлення про природу дислексії [5]. Подібні проблеми виявлено і в Норвегії вченими Andresen & Monsrud [4], а також у Новій Зеландії, де оцінка ефективності протоколу TSSD (Three Steps in Screening for Dyslexia) засвідчила обмежену надійність і суб'єктивність тлумачення результатів авторами Sleeman et al. [9].

На відміну від цього, у країнах із централізованою освітньою політикою (Данія, Сербія) використовуються офіційно затверджені методики з психометричним обґрунтуванням. Так, у Данії з 2015 року застосовується національний електронний тест, орієнтований на фонологічні процеси, зокрема розпізнавання псевдослів [8]. У Сербії було адаптовано британський тест DST-J (Dyslexia Screening Test – Junior), призначений для скринінгу дислексії у дітей молодшого шкільного віку. Було здійснено його переклад, культурну адаптацію та валідацію: підтверджено трьохфакторну структуру (читання, пам'ять, фонологія) та прийнятний рівень надійності [6]. Окрему увагу дослідники приділяють мовній специфіці як чиннику ефективності діагностичних інструментів. Зокрема, в мовах із прозорою орфографією (грецька, італійська) у дітей з дислексією провідними маркерами виступають не стільки помилки, скільки знижений темп читання [11]. Це потребує використання інструментів, здатних оцінювати як точність, так і швидкість.

У цьому контексті важливим прикладом є методика DDE-2 (*Dislessia – Disortografia Evolutiva*), створена в Італії у 2007 році. Вона включає тести на читання слів, псевдослів і диктант, дозволяє оцінити точність і темп читання та письма, і продемонструвала ефективність у мовах із прозорою орфографією. Методика перекладалася для використання в інших країнах, зокрема в іспаномовному середовищі, що свідчить про її гнучкість та потенціал адаптації до національних контекстів. Хоч DDE-2 не є частиною централізованої державної політики, вона має нормативну базу і може бути корисною моделлю для розроблення національного діагностичного інструменту в Україні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У зв'язку з цим виникає потреба проаналізувати міжнародний досвід адаптації діагностичних методик, який може бути корисним для створення національного інструменту виявлення дислексії в Україні. Незважаючи на наявність авторських діагностичних інструментів в українській логопедичній практиці, залишається відкритим питання про їхню психометричну верифікацію, стандартизацію та узгодження з чинною нормативно-правовою базою системи освіти. Недостатньо дослідженими залишаються також особливості адаптації та валідації закордонних методик у контексті прозорої орфографії української мови, що вимагає спеціального врахування мовленнєвих і культурних чинників.

Крім того, бракує систематичного аналізу факторів, що впливають на успішність застосування діагностичних процедур на інституційному рівні, зокрема: рівня підготовки фахівців, можливостей міждисциплінарної взаємодії, а також доступності інструментів для закладів освіти різного типу. Не розроблено чітких критеріїв і механізмів оцінювання ефективності й практичної корисності діагностичних інструментів у різних освітніх умовах, що значно ускладнює ухвалення рішень щодо їхнього широкого впровадження. Також відкритим залишається питання про співвідношення централізованих та децентралізованих моделей діагностики у вітчизняній системі освіти, з урахуванням досвіду різних країн.

Зазначені вище не вирішені питання вимагають комплексного аналізу, який би враховував як особливості української освітньої політики, так і перспективні підходи зарубіжних країн, з метою створення ефективного національного інструменту виявлення дислексії.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз підходів до діагностики дислексії в Україні та за кордоном, виявлення прикладів ефективної адаптації діагностичних інструментів і обґрунтування доцільності використання методики DDE-2 як моделі для розроблення національного інструменту, адаптованого до українського освітнього контексту, з опорою на вітчизняні наукові й практичні напрацювання.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано методи теоретичного аналізу, порівняння, систематизації та узагальнення. Джерельну базу становили українські навчально-методичні матеріали та міжнародні наукові публікації за 2016–2025 роки, присвячені питанням організації діагностики дислексії, адаптації діагностичних інструментів і впливу орфографічної прозорості на характер порушень читання. Відібрані джерела охоплюють досвід країн з різними моделями освітньої політики, зокрема Данії, Великої Британії, Сербії, Норвегії, США, Нової Зеландії, Іспанії, Греції та Італії.

Виклад основного матеріалу. Порівняльний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури дозволив виявити декілька ключових параметрів, за якими системи організації діагностики дислексії принципово відрізняються. По-перше, це рівень формалізації: наявність державного стандарту або національного інструменту. У країнах на кшталт Данії або Сербії функціонують офіційно затверджені методики, що пройшли психометричну верифікацію. У той час як у Великій Британії, США або Норвегії діагностика здійснюється локально, з великою варіативністю інструментів і практик, часто без чітких нормативів.

По-друге, важливим чинником є мова, якою володіє дитина. У мовах із прозорою орфографією (українська, італійська, грецька) діагностичні моделі повинні бути чутливими не лише до точності, а й до темпу читання, адже саме він виявляє порушення найкраще [11; 12]. Дослідження підтверджують, що швидкість читання є значущим прогностичним показником порушень читання для прозорих орфографій, тоді як у менш прозорих мовах більшу роль відіграє точність читання [12]. Тому методики, які дозволяють вимірювати обидва параметри (як DDE-2), мають більшу діагностичну цінність для таких мов.

По-третє, потенціал адаптації існуючих моделей підтверджують приклади їх локального застосування в різних країнах. Зокрема, методика DDE-2 перекладалася для використання в іспаномовному середовищі, а тести DST застосовувалися в декількох європейських країнах. Це свідчить про можливість перенесення ефективних інструментів за умови лінгвістичної та психометричної адаптації.

У підсумку можна стверджувати, що організація діагностики дислексії в Україні значною мірою спирається на професійний досвід логопедів, але потребує переходу до уніфікованої моделі з національним інструментом. Адаптація інструментів типу DDE-2 може стати продуктивним рішенням за умови врахування мовної структури, ресурсів шкільної системи та потреб фахівців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз наукових досліджень і практик у різних країнах дозволив дійти висновку, що існують суттєві відмінності у підходах до діагностики дислексії, пов'язані з рівнем формалізації, наявністю національних стандартів, психометричною верифікацією та відповідністю мовній специфіці. У країнах з централізованою політикою (Данія, Сербія) функціонують державні стандартизовані діагностичні інструменти, що мають високу психометричну надійність [6; 8]. У країнах із децентралізованою моделлю (США, Велика Британія, Норвегія, Нова Зеландія) переважає локальна діагностика з великою варіативністю підходів, що негативно впливає на єдність та надійність діагностичних рішень [4; 5; 7; 9].

Для України нагальним завданням є перехід від авторських методик до створення або адаптації єдиного стандартизованого діагностичного інструменту. З огляду на прозору орфографію української мови, перспективним напрямом є адаптація інструментів, що вже довели свою ефективність у схожих мовних системах. Одним із таких інструментів є методика DDE-2, створена в Італії, яка успішно застосовується для діагностики дислексії та дисграфії та має підтверджену психометричну валідацію [13; 14].

Подальші дослідження слід спрямувати на емпіричну перевірку придатності методики DDE-2 в українському контексті, включаючи визначення нормативних показників, психометричні властивості, розробку адаптованих завдань з урахуванням особливостей української мови і культури. У перспективі це дозволить створити національний стандартизований інструмент, який забезпечить точну та ефективну діагностику дислексії, сприятиме ранньому виявленню проблем, а також підвищить якість освітньої підтримки учнів з порушеннями писемного мовлення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виявлення і подолання труднощів опанування навички читання в учнів загальноосвітніх навчальних закладів : метод. рекомендації / Е. А. Данілавічюте та ін. Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2016. 77 с.
2. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення : навч.-метод. посіб. / Е. А. Данілавічюте та ін. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2022. 847 с.
3. Ільяна В. М. Дислексія: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі : навч.-метод. посіб. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2023. 158 с.
4. Andresen A., Monsrud M.-B. Assessment of dyslexia – Why, when, and with what? *Scandinavian Journal of Educational Research*. 2022. Vol. 66, № 6. P. 1063-1075. DOI:10.1080/00313831.2021.1958373
5. Daniel J., Clucas L., Wang H.-H. Identifying students with dyslexia: Exploration of current assessment methods. *Annals of Dyslexia*. 2025. Vol. 75, № 1, P. 19-41. DOI: 10.1007/s11881-024-00313-y
6. Lukovac T., Jovanović V., Petronijević S., Radović J., Milošević Dedakin N., et al. Adaptation and validation of the Serbian version of Dyslexia Screening Test-Junior. *Children*. 2025. Vol. 12, № 3, P. 322. DOI: 10.3390/children12030322
7. Mather N., Schneider D. The use of cognitive tests in the assessment of dyslexia. *Journal of Intelligence*. 2023. Vol. 11, № 5. P. 79. DOI: 10.3390/jintelligence11050079
8. Poulsen M., Juul H., Elbro C. A national test of dyslexia. *Annals of Dyslexia*. 2023. Vol. 73, № 3. P. 337-355. DOI: 10.1007/s11881-023-00285-5
9. Sleeman M., Everatt J., Arrow A., Denston A. Evaluation of the "Three Steps in Screening for Dyslexia" assessment protocol designed for New Zealand teachers. *New Zealand Journal of Educational Studies*. 2022. Vol. 57. P. 465-482. DOI: 10.1007/s40841-022-00254-3
10. Muktamath V., Hegde P., Koneru R., Lakashetti R. Screening, assessment and identification tools for dyslexia. *In Recent Advances in the Study of Dyslexia*. IntechOpen. 2023. URL: <https://www.intechopen.com/chapters/88721> (Last accessed: 14.07. 2025).
11. Diamanti V., Goulondris N., Campbell R., Protopapas A. Dyslexia profiles across orthographies differing in transparency: An evaluation of theoretical predictions contrasting English and Greek. *Scientific Studies of Reading*. 2018. Vol. 22, № 1, P. 55-69. DOI: 10.1080/10888438.2017.1338291
12. Landerl K., Freudenthaler H., Heene M., De Jong P., Desrochers A., Manolitsis G., et al. Phonological awareness and rapid automatized naming as longitudinal predictors of reading in five alphabetic orthographies with varying degrees of consistency. *Scientific Studies of Reading*. 2019. Vol. 23, № 3. P. 220-234. DOI: 10.1080/10888438.2018.1510936
13. Sartori G., Job R., Tressoldi P.-E. DDE-2 : batteria per la Valutazione della Dislessia e della Disortografia Evolutiva-2 : manuale. Firenze : Giunti O.S., 2007. 345 p.
14. Pasqualotto A., Venuti P. Predictors of Reading and Spelling Difficulties in Italian Children: Specific Language and General Cognitive Skills. *Learning Disabilities Research & Practice*. 2024. Vol. 40, № 1. P. 17-30. DOI: 10.1177/09388982241292304